

NoReFo-konferansen

30. november – 1. desember 2023

Sted: [Iusbygget, Universitetet i Bergen, Magnus Lagabøtes plass 1](#)

Plenumsrom: [Auditorium 3/rom 602.](#)

Sesjonsrom: [Seminarrom 2/rom 408](#)

[Seminarrom 3/rom 412](#)

[Seminarrom 4/rom 413](#)

Ingen konferanseavgift og UiB dekker lunsj begge dager.

Konferansemiddag (se under) betales av deltakerne.

Paperpresentasjoner: Forbered 20 minutter presentasjon for å få tid til kommentarer og samtale.

Torsdag 30. november

1015 – Registrering og mingling

1100 – Konferanseåpning med hilsen fra prodekan for forskning og formidling, Ole Thomassen Hjortland, Det humanistiske fakultet, Universitetet i Bergen og fra leder i NoReFo Ole Andreas Kvamme

Religion og medier

1115 – Mia Lövheim, Uppsala universitet

Religious media literacy: kommunikation om religion i en medialisert samhälle

1215 - Lunsj

Vertskapet ved Universitetet i Bergen

1315 – Presentasjon av det fagdidaktiske miljøet ved UiB ved Marie von der Lippe og kollegaer

Parallellsesjoner

1400–1530:

Sesjon A. Rom 408		Sesjon B. Rom 412		Sesjon C. Rom 413	
Kirsten Marie Hartvigsen, UiO	Livsmestring i KRLE på 8. trinn	Anne Siri Kvia, OsloMet og Knut Aukland, OsloMet	Hva er refleksivitet? En kartlegging av forskningsfeltet innen RE	Sølvi Ann Fættén, DMMH	My Little Pony – Friendship is Magic – en moderne mytologi for barn?
Geir Skeie, UiS	Presentasjon av LIFE -	Kristine Toft	Begynneropplæring i KRLE i lærerutdanningene	Sissel Undheim, UiB	Populærkultur og religion i gamle dager

	forskningsprosjekt om livsmestring	Rosland , USN			
Signe Aarvik, USN og Jon Magne Vestøl, UiO	Tett på den troende: Pedagogisk bruk av empiriske kilder til innenfraperspektiv på religion	Ine Bratsvedal, DMMH	Hvilke makter rår? -Å skape rom for kulturelt mangfold i barnehagen	Jane Skjoldli, HVL	«Skål! Skål Skål!» Assassin's Creed Valhalla som spillramme for ludisk vikingidentitet

1530–1545: Kaffe/te/noe søtt

Symposier

1545–1635:

Symposium om religiøse minoriteter, trosopplæring og skole: Rom 408		Symposium om livssyn: Rom 602		
Anders Aschim, HINN, Ole Kolbjørn Kjørven, HINN og Marianne Friisberg Larssen, PRIO	Religiøse minoriteter, trosopplæring og skole: Presentasjon av FAITHEDs temanummer i Prismet (4/2023)	Oddrun Bråten, NTNU og Levi Geir Eidhamar, UIA (redaktører, samt Camilla Stabel Jørgensen, NTNU, Chrisitan Lomsdalen, UiB og Ole Andreas Kvamme, UiO	Hvordan formes livssyn? Utforskning i en livssynsåpen skole: Et planlagt bokprosjekt	

1645-1715:

Om masteroppgaven: Rom 408		Stipendiatsamling: Rom 412	
Marie von der Lippe, UiB, Audun Toft, MF og Camilla Stabel Jørgensen, NTNU	Hva vil vi med masteroppgaven? Innledninger med erfaringer fra UiB, MF og NTNU og påfølgende diskusjon	Kontakt: Anne Grethe Kjelling, HINN	Bli kjent med hverandres prosjekter

Årsmøte NoReFo

1715 – Egen innkalling til årsmøtet følger.

1930 – Konferansemiddag på Poca Madre, Skostredet 14. Betales av deltakerne (kr 599,- for delingsmeny med forrett, hovedrett og dessert)

Fredag 1. desember

0845 – Kaffe

Tema

0900–0915: Status for KRLE-podden ved Camilla Stabel Jørgensen, NTNU, Knut Aukland, OsloMet og Inge Anderland, HVL

0915-1015: Endringer i Opplæringsloven: Fritak, forkynnelse og religionsfagene
Korte innledninger ved Inge Andersland, HVL, Helge Årsheim, HINN og Christian Lomsdalen, UiB.

Samtale i grupper og plenums

1015-1030: Pause

Parallellsesjoner

1030-1200:

Sesjon D. Rom 408		Sesjon E. Rom 412		Sesjon F. Rom 413	
Helge Årsheim, HINN	Religionsundervisning og religionsrett	Anne Brit Lauvsnes, HVL	Barn sine forståingar av døden i eit religionsdidaktisk perspektiv	Erik Christensen , NTNU	Om den sokratiske samtalen
Christian Lomsdalen, UiB	Fritaksretten, en bred fremstilling	Knut Aukland, OsloMet	Å inspirere til livslang nysgjerrighet: En ny hensikt med faget og «all denne utforskingen»	George August Pound Sekkelsten, UiO	Å ta perspektivet til mer-enn-menneskelige Andre
Michael Hertzberg, HVL	Religionskritikk, vulgærkritikk, essenskritikk: Må religionskritikk i klasserommet være kontroversielt?	Kari Krogstad, USN	Undervisning i jødedom i en norsk barneskole	Erik Thorstensen, Høgskolen i Østfold	Religion som et mer-enn-menneskelig fenomen

1200 – Lunsj

Parallellsesjoner

1300–1430:

Sesjon G. Rom 408		Sesjon H. Rom 412		Sesjon I. Rom 413	
Inge Andersland, HVL	Christian literacy - formålet som kom og forsvant	Ole Henrik Borchgrevink Hansen, Høgskolen i Østfold	Uenighet i klasserommet – kan innsikt i Rawls' vurderingsbyrder bidra til å håndtere uenighet?	Anne Grethe Kjelling, HINN	Muslimske ungdommers opplevde ytringsrom i moskéens islamundervisning
Christian Lomsdalen, UiB, og Marie von der Lippe, UiB	Fritak på religiøst grunnlag i svenske, danske, og norske skoler	Andrew Thomas, Høgskolen i Østfold	Despots and Democrats: Arendt on Religious Education	Svein Sando, DMMH	Flerkulturelle praksiser i barnehagen: Et tverrfaglig bokprosjekt
		Ole Andreas Kvamme, UiO	Danning i RLE- didaktiske tilnærminger – implikasjoner innenfor en bærekraftdidaktikk		

1430: Oppsummering og avslutning

Programomtaler og sammendrag

Torsdag 30. november

1115-1215:

Mia Lövheim, Uppsala universitet

Religious media literacy: kommunikation om religion i en medialisert samhälle

Unga i Norden växer upp i ett samhälle där religion blivit både mer synlig och mer omdebatterad i frågor om såväl identitet som politik. Medier och skola har ersatt religiösa organisationer och familj som de vanligaste platserna där unga möter sådana frågor. Religious media literacy beskriver den dubbla kompetens som behövs för att kommunicera i ett sådant landskap; kunskap om religioner men också kunskap om hur medier fungerar i samhället. Vilka bilder av religion presenteras i aktuell nyhetsrapportering, och hur skall vi förstå varför detta sker? Finns det exempel på mer konstruktiv religionsjournalistik och hur kan denna bidra till nyansering och fördjupning av kunskap om religion i ett medialisert samhälle?

1400-1530:

Sesjon A

Kirsten Marie Hartvigsen, UiO

Livsmestring i KRLE på 8. trinn

Forskere i forsknings- og evalueringsprosjektet EDUCATE har samlet inn logg-, intervju- og videodata fra ni KRLE-klasserom og ti lærere. 22 videofilmede timer har blitt kodet ved hjelp av en livsmestringsprotokoll utviklet av prosjektets medlemmer med utgangspunkt i læreplanverket (LK20). I tillegg har vi analysert lærerintervjuer og lærerlogger som ble fylt ut før og etter undervisningsøktene. Hovedfunnet i KRLE er at vi ser få eksempler på tematisering av livsmestring i de videofilmede undervisningstimene, og under intervjuene knytter fem av seks lærere først og fremst livsmestring til etikk og moral. Vi tolker disse funnene som uttrykk for et uforløst potensial, både i forhold til arbeid med livsmestring i klasserommene og i forhold til tolkning av læreplanen i KRLE. Det er også tydelige forskjeller mellom våre observasjoner og lærernes logger samt forskjeller mellom lærernes logger før og etter undervisningsøkten. Under presentasjonen vil ulike aspekter ved disse funnene klargjøres, og ulike forklaringer på funnene vil bli presentert og drøftet.

Geir Skeie, UiS

Presentasjon av LIFE – forskningsprosjekt om livsmestring

Ved årsskiftet starter en forskergruppe ved UiS arbeidet med et forskningsprosjekt (NFR) som skal undersøke hva introduksjonen av folkehelse og livsmestring innebærer i norsk skole. Vekten ligger på livsmestring, både hva det betyr, hvordan det oppfattes og hvordan praksis arter seg. Vi vil undersøke eksisterende forskning og gjennomføre studier av oppfatninger og praksis i skolen. Det er interessant for prosjektet hvordan ulike skolefag forholder seg til livsmestring og jeg er særlig opptatt av KRLE og religion og etikk. Læreplanene viser til etikk og eksistensielle spørsmål og nevner problemstillinger som gjelder identitet, kjønn, seksualitet og psykisk helse.

Presentasjonen vil informere om prosjektet og invitere til ideer og reaksjoner. Vi er spesielt interessert i å komme i kontakt med kolleger som er interessert i tematikken og kanskje kan tenke seg å samarbeide med prosjektet i de nærmeste årene.

Signe Aarvik, USN og Jon Magne Vestøl, UiO

Tett på den troende: Pedagogisk bruk av empiriske kilder til innenfraperspektiv på religion

I fagfornyelsens revidering av læreplanen for KRLE og RE har individperspektivet i religioner fått større plass, og det å kunne «ta andres perspektiv» er blitt et kjerneelement i faget. Vi tror at disse grepene kan være med på å motvirke fordommer og stereotype generaliseringer knyttet til religioner og religiøsitet, men at det da er behov for flere faglige ressurser som nettopp fokuserer på religiøse individer og legger opp til innlevelse og perspektivtaking. Vi har derfor, på basis av empiri fra to tidligere forskningsprosjekter som omhandler tro og praksis blant henholdsvis unge kristne og ungemuslimer i Oslo, utviklet et bidrag som tar sikte på nettopp å gi et innblikk i den «levde» fortolkningen av en religiøs tradisjon på individnivå. Vi har gjort dette i form av å utarbeide ulike «profiler» basert på våre informanter, med tilhørende spørsmål og oppgaver som er tenkt å støtte elever på ungdomsskolen og i videregående skole i å trekke kunnskap om religion ut av disse individfortellingene, og som en hjelp og inngang til å «ta perspektivet til» mennesker med ulike former for religiøs identitet.

Sesjon B

Anne Siri Kvia, OsloMet og Knut Aukland, OsloMet

Hva er refleksivitet? En kartlegging av forskningsfeltet innen RE

Det å lære om ulike religioner og livssyn, etikk og filosofi inviterer til å sette seg inn i perspektiver som ikke er ens egne. En utbredt antakelse i religionsdidaktikk er at slike perspektivskifter også innebærer refleksjon over egne ståsteder og praksiser. Sentrale holdningsmål som empati og respekt knyttes til kunnskap om flere tradisjoner, men også selvbevissthet. Ett viktig begrep er refleksivitet fra Robert Jacksons fortolkende tilnærming. Men hva er det egentlig og hvordan foreslår religionsforskere og -didaktikere at vi kan legge til rette for refleksive prosesser i undervisningen? I denne presentasjonen deler vi fra det pågående arbeidet med en litteraturgjennomgang hvor vi analyserer til sammen 57 akademiske artikler. Vi har undersøkt hvordan refleksivitet og tilgrensede begreper som selvrefleksjon, introspeksjon og metakognisjon er definert og forstått, hva de er ment til å løse, og hvordan det kan gjøres i praksis. Et viktig funn er at mens refleksivitet og tilgrensede begreper ofte lanseres som en viktig løsning på utfordringer i religionsdidaktikken, er begrepene selv ofte under-teoretisert og bare vagt definert. Samtidig inngår begrepene i til dels svært ulike teoretiske rammeverk og religionsdidaktiske prosjekter. Litteraturstudien er en del av et PhD- prosjekt med refleksivitet som hovedtema.

Knut Aukland, OsloMet

Å inspirere til livslang nysgjerrighet: En ny hensikt med faget og «all denne utforskningen»

Spørsmålet om religionsfagets hensikt og eksistensberettigelse er sentralt i den mye omtalte krisen i faget i England, og tvilen som sås om KRLEs fremtid med jevne mellomrom. I denne presentasjonen vil jeg foreslå at hensikten med faget bør være å inspirere elever til en livslang nysgjerrighet til å utforske religioner og livssyn. Denne nysgjerrigheten må kunne ha svært ulik karakter og inkludere ateistiske, agnostiske og religiøse posisjoner for å speile livssynslandskapet. En slik hensikt vil antakelig ha liten tyngde på den politiske arenaen, men kan spille en sentral rolle for hvordan vi tenker faget, legger opp undervisningen og møter elevene.

I England, Norge og Sveits har det nylig vært en økt interesse for å inkludere metodologi i faget, det «å lære hvordan» man utforsker religion. I Norge ser vi denne «metodologiske vendingen» i den nyelæreplanens fokus på utforsking og utforsking med ulike metoder, noe som er diskutert av flere norske religionsdidaktikere. Jeg argumenterer for at det å «lære hvordan» bør innrettes til å inspirere en livslang nysgjerrighet, og sette elever på spor av fremtidig læring etter endt skolegang.

Ine Bratsvedal, DMMH

Hvilke makter rår? -Å skape rom for kulturelt mangfold i barnehagen

Jeg ønsker å presentere PhD-prosjektet jeg nettopp har begynt på. Prosjektet tar utgangspunkt i tidligere forskning som viser at fagområdet Etikk, religion og filosofi i rammeplanen gis for liten oppmerksomhet i sin helhet, at ansatte opplever fagområdet som utfordrende, og at praksiser i barnehagene forsterker majoritetskultur (Gulbrandsen & Eliassen, 2013; Hovdelien & Sødal, 2021; Krogstad & Hidle, 2015; Winsvold & Gulbrandsen, 2009; Østrem et al., 2009).

Målet med dette prosjektet er å undersøke hvordan arbeid med religion i barnehagen kan brukes som en ressurs i arbeid med kulturelt mangfold. Jeg tar utgangspunkt i følgende problemstilling:

Hvordan kan arbeid med religion i barnehagen brukes som en ressurs i arbeid med kulturelt mangfold?

Jeg vil benytte meg av aksjonsforskning som metode. I første omgang vil dette innebære en kartlegging av arbeid barnehagen gjør, og deretter vil prosjektet dreie over mot utforskning, utprøving og det å skape kunnskap sammen med barnehagene. Kritisk refleksjon vil være et viktig verktøy i dette arbeidet, og vil blant annet innebære å se på praksiser og diskurser i barnehagen i et mangfolds og maktperspektiv. Mangfoldsteori, læreplanteori og perspektiver knyttet til sekularisme vil være analyseverktøy i prosjektet.

Sesjon C

Sølvi Ann Fætten, DMMH

My Little Pony – Friendship is Magic – en moderne mytologi for barn?

Min presentasjon bygger på arbeidet med en artikkel om universet og handlingen i TV-serien «My Little Pony – Friendship is Magic» i et religionsvitenskapelig perspektiv. Kunnskap om myter brukes til å utforske spørsmålet: På hvilke måter kan «MLP-FiM» kalles en moderne mytologi for barn?

For å belyse dette spørsmålet har jeg lest resymé av de 222 episodene som serien utgjør. Jeg har så valgt ut noen episoder som jeg leser som et gjennomgående narrativ, og gjør rede for det jeg mener kan kalles spor av mytologisk og religiøst innhold. På dette grunnlaget drøfter jeg om det er grunnlag for å kalle TV-serien «My Little Pony – Friendship is Magic» en moderne myte for barn. Jeg konkluderer med at en omfattende fan-kulturen rundt MLP-FiM kan tyde på at mange jenter (målgruppa er 6-10 år), ser på og forholder seg til denne serien. Kan en slik serie, med sine personer,

handlinger og etiske verdier ha samme funksjon for dem som tradisjonell religion har hatt på barn tidligere? Kan fortellinger fra MLP-FiM fremstå som vår tids lignelser og underfortellinger for barn – og kan ponnierne fremstå som etiske forbilder? Dette er spørsmål jeg ønsker å drøfte med deltakerne på NoReFo-konferansen.

Sissel Undheim, UiB

Populærkultur og religion i gamle dager

De fleste forbinder populærkultur med moderne medier, - flyktige, simultane, intense blaff som alle er opptatt av den ene dagen og som er borte og glemt den neste. Ser vi imidlertid på læreplanmålene i LK20 for grunnskolen og for vgs, er det ingenting som tyder på at populærkulturen(eller mediene, for den saks skyld) som nevnes der må være *dagens* populærkultur.

For en som liker å tolke og tøyne, inviterer altså også disse læreplanmålene til en rekke faglige og fagdidaktiske muligheter. I dette innlegget vil jeg ta for meg hvordan vi kan bruke "populærkultur i gamle dager" som inngang til å jobbe historisk med religionsfaget. Her vil jeg først og fremst se på hvordan populærkultur kan gi innblikk i antikkens religiøse mangfold, globalisering og levd religion.

Avslutningsvis vil jeg koble fortid og nåtid ved å se nærmere på noen eksempler på fascinasjonen for historiske religioner i dagens populærkultur, med særlig søkelys på Marveluniverset, Rick Riordans bokserier for ungdom og spillserien Assassins' Creed.

Jane Skjoldli, HVL

«Skål! Skål Skål!» Assassin's Creed Valhalla som spillramme for ludisk vikingidentitet

I denne presentasjonen legger jeg frem de viktigste funnene fra min artikkel "Skål! Skål! Skål!" i den nyeste utgaven av DIN – Tidsskrift for religion og kultur. Den handler om det vikingtematiserte spillet Assassin's Creed Valhalla (ACV, Ubisoft 2020) som eksempel på vikinger i digital populærkultur.

Selskapets markedsføringskampanje lovte spillere «den ultimate vikingfantasien» og spilltraileren inviterte til å «tenke som en viking», «leve som en viking», «slåss som en viking» og «erobre som

en viking». I den globale spillindustrien er AC en svært populær merkevare og Ubisoft en sentral aktør. Mottakelsen av ACV, som har vært overveldende positiv, har bidratt til å styrke selskapets posisjon også i vikingtematisert populærkultur. Med et omdømme som lover spillere «historisk autentisitet» i virtuelle gjengivelser av særskilte kulturer i spesifikke historiske epoker er AC-serien et interessant studiemateriale. Dette understrekes bare av at serien delvis markedsføres til bruk i skoleundervisning. På samme tid er ACV kun ett av en lang og voksende rekke vikingrelaterte kulturelle produkter. Hva man kan lære dersom man studerer ACVs vikingbilde i et ludisk perspektiv og hvordan det kan bidra til forståelse av vikingers popularitet i samtiden

1545–1635:

Symposium 1 om religiøse minoriteter, trosopplæring og skole

Anders Aschim, HINN, Ole Kolbørn Kjørven, HINN og Marianne Friisberg Larssen, PRIO

Lansering av Prismet, 4/2023, temanummer om religiøse minoriteter, trosopplæring og skole

I dette temanummeret presenteres de første resultatene fra forskningsprosjektet FAITHED – Ikke-formell trosopplæring, offentlig skole og religiøse minoriteter i Norge. Prosjektet, finansiert av Norges Forskningsråd, studerer barn og unge i de to største religiøse minoritetsgruppene i Norge, muslimer og katolikker, som deltar i religionsundervisning i eget trossamfunn og i offentlig skole. Artiklene omhandler katolsk katekese i Norge (Anders Aschim, Marta Bivand Erdal, Marianne Friisberg Larssen), religiøs overlevering og opplæring blant norske muslimer (Nora S. Eggen, Hildegunn Valen Kleive, Vebjørn Horsfjord, Ånund Brottveit) og skolelederes erfaringer og møte med kulturelt og religiøst mangfold (Marianne Hustvedt, Ole Kolbjørn Kjørven, Thor-André Skrefsrud).

Innhold (- fagfelleurderte artikler)*

Anders Aschim, Marta Bivand Erdal & Vebjørn Horsfjord: Religiøse minoriteter, trosopplæring og skole: FAITHED-prosjektet

Anders Aschim & Marta Bivand Erdal: Katolsk katekese i Norge

Marianne Friisberg Larssen & Anders Aschim: Katolsk ungdom i møte med KRLE-faget*

Nora S. Eggen: Moskéundervisning i Norge gjennom 50 år

Hildegunn Valen Kleive & Vebjørn Horsfjord: Islamskoler i Norge: Om virkelighet og idealer*

Ånund Brøttveit: Religiøs overføring, sekularisering og religiøs identitet blant norske muslimer*

Marianne Hustvedt, Ole Kolbjørn Kjørven & Thor-André Skrefsrud: Skolelederes erfaringer og møte med kulturelt og religiøst mangfold*

Symposium 2 om livssyn

Redaktørene Oddrun Bråten, NTNU og Levi Geir Eidhamar, UiA, sammen med Camilla Stabel Jørgensen, NTNU, Christian Lomsdalen (UiB) og Ole Andreas Kvamme (UiO)

Hvordan formes livssyn? Utforsking i en livssynsåpen skole

I symposiet presenterer vi bokprosjektet slik det står i dag, basert på en innledende konseptartikkel og praktisk informasjon. Mulige medforfattere inviteres til å presentere ideer til bokkapitler.

De nye læreplanene fra 2020 åpner – med sin vekt på utforsking – også for at utforsking av hvordan livssyn formes, kan tematiseres i skolen. Religions- og livssynsområdet er i stadig utvikling, noe som gjenspeiles i faglige og politiske diskusjoner. Skolen kan ikke lenger studere «alle» organiserte religioner eller livssyn som finnes i Norge. Men dagens læreplaner gir mulighet til å utforske religion og livssyn på nye måter, inkludert eksempler som ikke begrenser seg til tradisjonelle livssyn som jødedom, kristendom, islam, hinduisme, buddhisme og sekulær humanisme.

Oddrun Bråten formulerer forslag om hvordan livssyn formes, bør inkluderes i skolen, med særlig tanke på den voksende andel av unge som anser seg som ikke-religiøse. Levi Geir Eidhamar teoretiserer rundt hvordan individuelle livssynskonstruksjoner formes, og ulike dimensjoner ved den enkeltes forhold til sin egen unike livssynskonstruksjon. Det gjøres blant annet på bakgrunn av intervjuer blant muslimer.

Mens religionsbegrepet har vært mye diskutert, har studier tydeliggjort livssyns-begrepets mangfoldige meningsinnhold, uten at dette problematiseres på tilsvarende måte. Vi opererer med en forståelse der livssyn spenner mellom religiøse og det ikke-religiøse, inkludert det ikke-binære. De befinner seg på kontinuerlige linjer mellom det klart religiøse til det helt sekulære. Individuelle livssynskonstruksjoner er komplekse, og kan kombinere transcendent og helt sekulære elementer.

I lys av livssynsbegrepets mangefasetterte meningsinnhold, kan det være nyttig å skille mellom livssyn i super-smal, smal, vid og super-vid forstand (Bråten 2021, s. 8, Andersland og Bråten 2022, s. 118). Når «livssyn» brukes i betydningen «Humanetisk forbunds livssyn» kaller Bråten det super-smal forstand. Smal forstand er når det omfatter sekulære livssyn, til forskjell fra religiøse livssyn. Livssyn i vid forstand er når både religiøse og sekulære livssyn inkluderes i begrepet. Når det i tillegg finnes et behov for å snakke om livssyn i supervid forstand, er det nettopp for å inkludere også ikke-binære livssyn, der skillet mellom religiøs og sekulær kan være underordnet eller helt fraværende. I symposiet ønsker vi å presentere vår argumentasjon for fornyelse av undervisning om – og studier av – livssyn i skolen. Vi ønsker også å invitere kolleger til å løfte denne tematikken med tanke på en bok om utforsking av livssyn på nye måter i skolen, inkludert hvordan livssyn formes.

1645-1715:

Marie von der Lippe, UiB, Audun Toft, MF og Camilla Stabel Jørgensen, NTNU

Hva vil vi med masteroppgaven?

I denne presentasjonen ser vi nærmere på masteroppgaven i lærerutdanningen. Med utgangspunkt i masterutdanningen ved UiB, NTNU og MF spør vi blant annet hvem som har hvilke formål med oppgaven, hva vi som lærerutdannere forstår som «faglig relevante» og som «skolerelevante temaer» i KRLE/RE, og hvordan spesialiseringen på masternivå kan bidra til engasjement og faglig begeistring i skolen. Formålet er å utveksle erfaringer og synspunkt i disse spørsmålene på tvers av de ulike lærerutdanningene/institusjonene for å styrke den faglige samtalen om kvalitet i masteroppgavene som skrives i tilknytning til religions- og livssynslærerutdanningene i Norge.

Stipendiattreff

Fredag 1. desember

1030-1200:

Sesjon D

Helge Årsheim, HINN

Religionsrett og utdanning

Helt siden framveksten av allmueskolen på 1700-tallet har forholdet mellom religion, juss og utdanning vært tett sammenkoblet, og spørsmål knyttet til hva som skal være utdanningens verdigrunnlag, hvem som kan undervise i skolen, opprette og drive en skole, hva slags stoff det kan undervises i og hva reglene skal være for fritak har vært omdiskutert og debattert i en årrekke. Reguleringen av disse spørsmålene spiller seg ut i et tett sammenvevd lappeteppe av lover og forskrifter på utdanningsfeltet som overvåkes av et stort antall etater på lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt nivå. Formålet med denne presentasjonen er å undersøke håndhevingen av og den interne sammenhengen mellom disse reguleringene, og vurdere i hvilken grad mønstre fra den øvrige rettslige reguleringen av religion i Norge også gjør seg gjeldende på utdanningsfeltet, med særlig vekt på betydningen av menneskerettighetene og forholdet mellom majoritets- og minoritetsreligioner.

Christian Lomsdalen, UiB

Fritaksretten, en bred fremstilling

Christian Lomsdalen er stipendiat i religionsvitenskap/-didaktikk knyttet til lektorutdanningene ved Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap ved Universitetet i Bergen. Doktorgradsprosjektet hans har som mål å utforske enkeltlæreres og skolars praksis knyttet til fritaksretten i grunnskolen slik vi finner den i Opplæringsloven §2-3a. Fritaksretten i grunnskolen gir foreldre, og elever over 15 år, en mulighet til å ikke delta i opplæringsaktiviteter i skolen som de anser som deltagelse i en annen religion og livssyn eller som de opplever som i strid med eget livssyn eller religion. Lomsdalen vil presentere funn fra en landsomfattende spørreundersøkelse med lærere som informanter, og de problemstillingene som kommer frem i dette materialet. Dette vil bli et bredt perspektiv på alle de problemstillingene som kommer frem i dette materialet, med både kjente og mindre kjente problemstillinger. Dette vil diskuteres opp mot pedagogiske perspektiver og de teoretiske perspektivene vi finner i Lived Religion rammeverket.

Michael Hertzberg, HVL

Religionskritikk, vulgærkritikk, essenskritikk: Må religionskritikk i klasserommet være kontroversielt?

Religionskritikk er et emne som ikke bare aktualiserer hvordan kontroversielle temaer skal håndteres i klasserommet, men det er også et tema som aktiverer måten religionsvitenskap som fagdisiplin kan forstå sitt undervisningsmandat på. Til tross for dette er det fortsatt et stort teoretisk underskudd når det gjelder hvordan vi forstår religionskritikk. Mens man ofte forstår religionskritikk gjennom eksistensiell posisjonering (ekstern/intern), vil jeg hevde at begrepet religionskritikk kan utvides ved at man forstår det som en rekke retoriske utvekslinger. Ved at man utvider religionskritikken fra å omhandle religiøse forestillingers sannhetsverdi, til også å innbefatte vulgærkritikk (hva som er hellig og opphøyd i samfunnet) og essenskritikk (religion som en gruppebasert størrelse), gir dette nye muligheter i undervisningen. Ved hjelp av presise fagbegreper kan læreren bruke sin pedagogiske klokskap til enten å skru opp eller ned temperaturen i klasserommet.

Sesjon E

Anne Brit Lauvsnes, HVL

Barn sine forståingar av døden i eit religionsdidaktisk perspektiv

I denne presentasjon vil eg legge fram utvalde barn på mellomtrinnet sine refleksjonar rundt døden. Eg vil også seie noko om korleis barn sine refleksjonar og samtalar om døden står i kontrast til dei tre lærarane si handsaming av eksistensielle tema, i lys av gjeldande læreplan.

Presentasjonen er del av eit PhD-prosjekt om døden som eksistensielt tema i KRLE på mellomtrinnet. Studiet bygger på observasjonar og intervju av lærarar og elevar i tre klassar på femte trinn. I danning og didaktisk teori vert det lagt vekt på at undervisning må legge fram faginnhald på ein måte som gjer det levande for elevane det gjeld, slik at dei får forståing for kunnskapen på sitt nivå (Wolfgang Klafki, 1995, 2002). Dersom didaktikk skal klare å undervise omdøden på barn sitt nivå, treng vi innsikt i barn sine spørsmål og refleksjonar rundt døden.

Kristine Toft Rosland, USN

Begynneropplæring i KRLE i lærerutdanningene

Ved innføringen av grunnskolelærerutdanning på masternivå fikk alle lærerutdanningsfagene i grunnskolelærerutdanningen for 1.-7. trinn ansvar for temaet begynneropplæring (Universitets- og høyskolerådet, 2018). Likevel er det ingen etablert enighet om hva begrepet betyr (Hidle & Krogstad, 2019; Hoff-Jenssen et al., 2020). Lesing, skriving og regning har blitt prioritert i småskolen, og lærerutdanningsfagene norsk og matte har fått forme forståelsen av hva begynneropplæring er. Kari-Mette Walmann Hidle og Kari Krogstad argumenterer for at de andre skolefagene må være noe mer enn redskaper for utvikling av grunnleggende ferdigheter. Det må finnes en fagspesifikk begynneropplæring «forstått som opplæring i fagets grunnleggende elementer og arbeidsmåter på småskoletrinnet» (Hidle & Krogstad, 2019, 138). Samtidig viser de at begrepet begynneropplæring ikke finnes i den didaktiske litteraturen for KRLE, at denne litteraturen i liten grad forholder seg til de yngste elevene – og at det er svært lite empirisk forskning på KRLE-undervisning på småskoletrinnet. Det gir de som underviser i KRLE i lærerutdanningene lite å støtte seg på når de skal oppfylle kravene styringsdokumentene stiller. Gjennom en intervjuundersøkelse med 7 emneansvarlige for KRLE 1 undersøker jeg derfor: Hvordan forstår lærerutdannere i KRLE begynneropplæringsbegrepet, og hvordan forbereder de studentene sine til å undervise i KRLE for de yngste?

Kari Krogstad, USN

Undervisning i jødedom i en norsk barneskole

Denne studien undersøker undervisning i jødedommen på småskoletrinnet i en norsk skole, og setter søkelys på 8 år gamle elevers oppfatninger av fortellinger relatert til Moses. Ved å kombinere klasseromsobservasjoner og elevintervjuer undersøkes lærerens pedagogiske tilnærming i undervisningen og elevenes kompetanser i selvstendig tenkning og følelsesmessig engasjement i møte med Moses-fortellinger.

Eksisterende norske studier av jødedom har hovedsakelig satt søkelys på ungdomstrinn og videregående nivå, og etterlater et kunnskapshull i forståelsen av hvordan grunnskoleelever på lavere trinn engasjerer seg i tilknyttede religiøse fortellinger.

Denne studien fremhever lærerens rolle i undervisning i religiøse fortellinger. Mens undervisningsmodeller og ulike dimensjoner ved religioner tar sikte på å gi en inkluderende tilnærming, antyder studien at eksplisitte forklaringer på viktigheten av å lære om ulike religioner, inkludert jødedommen, mangler. Fraværet av slike forklaringer kan påvirke elevenes forståelse og engasjement. Funn analyseres og drøftes ved å hente perspektiver fra en språkfilosofisk tilnærming

(Bakhtin 1998; Taylor 1985).

Sesjon F

Erik Christensen, NTNU

Om den sokratiske samtalen

Den sokratiske samtalen er basert på noen epistemologiske forutsetninger for å oppnå kunnskap gjennom dialogen. I hvilken grad er disse epistemologiske forutsetningene til stede i bruken av filosofisk samtale i skolen? I Platons dialoger møter vi på Sokrates som flere ganger provoserer samtalepartnerne sine på en måte som skaper både sinne og frustrasjon. Jeg vil undersøke hvilken funksjon disse trekkene har for å oppnå innsikt gjennom den filosofiske samtalen. Kan det være at den filosofiske samtalen slik den brukes i skolen i dag, ikke legger til rette for den formen for selvinnsettelse som Sokrates søkte å oppnå? Dette vil bli diskutert med utgangspunkt i flere av Platons dialoger og noen sentrale tekster om filosofisk samtale.

George August Pound Sekkelsten, UiO

Å ta perspektivet til mer-enn-menneskelige Andre

Jeg er nyansatt stipendiat i etikkdidaktikk og bærekraft ved ILS på UiO, og ønsker å presentere mittprosjekt på konferansen. Min problemstilling er: «Hvordan kan perspektivtaking av mer-enn-menneskelige Andre bidra til utdanning for bærekraftig utvikling i etikkundervisning?» Prosjektet haren post-humanistisk forankring, hvor målet er å utforske, problematisere og utvikle læreres perspektivtakings-praksis i etikkundervisning på Ungdomsskolenivå, med et mål om å bidra til samskapt, refleksiv og pragmatisk orientert teoriutvikling. Metodologien til prosjektet er formative intervensjoner med tre iterasjoner: En eksplorerende innsamling av «speildata», og to påfølgende «Change Laboratory»-intervensjoner. Forventede funn er en antroposentrisk tilnærming til perspektivtaking, i tillegg til avdekkede spenninger mellom helhetlig implementasjon av perspektivtaking og strukturelle begrensninger som f.eks tidsbegrensninger. Temaet er både relevant for bærekraft og utdanning og for samiske perspektiver, ettersom prosjektet er basert på en tilnærming til naturen som tilhørende iboende verdi – hvilket i utgangspunktet er et idegrunnlag som har sitt utspring i økosentriske urfolksperspektiver.

Erik Thorstensen

Religion som et mer-enn-menneskelig fenomen

Vi leser til stadighet at vi skal studere religion som et menneskelig fenomen: Stort sett implisitt – og noen ganger eksplisitt – betyr det at vi ikke skal studere religion som om det er guddommer eller noe annet overnaturlig som står bak de ulike religionene (Andreassen 2019). I denne orienteringen mot det menneskelige, ligger det en heller alvorlig utelatelse som vi som religionsvitere har med oss fra fagtradisjonens stamfedre.

Det jeg vil argumentere for, men utgangspunkt i Aaron Gross (2014), er at vi ennå ikke har tatt inn over oss den tidlige religionsforskningens smale antroposentrisme. Jeg vil videre diskutere hvilke implikasjoner jeg anser at en korrigering av denne antroposentrismen bør ha spesifikt for KRLE-faget med utgangspunkt i Øystein Brekkes (2023) argumentasjon for en åpen fagontologi, men også skissere opp noen andre tanker omkring hva det da bør si å studere religion som et relasjonelt og mer-enn-menneskelig fenomen . Bakgrunnen for denne tenkningen er å finne i det som kan kalles betraktninger over det antropocene (se Kvamme 2020).

Litteratur

Andreassen, B.-O. (2019). *Religionsdidaktikk: En innføring* (2. utgave). Universitetsforlaget.

Brekke, Ø. (2023). *Religionshermeneutikk: Forståing i ei polarisert tid*. Universitetsforlaget.

Gross, A. (2014). *The Question of the Animal and Religion: Theoretical Stakes, Practical Implications*. Columbia University Press.

Kvamme, O. A. (2020). *Recontextualizing environmental ethical values in a globalized world: Studies in moral education: Bd. no. 315* [Ph.D]. Department of Teacher Education and School Research, Faculty of Educational Sciences, University of Oslo.

1300-1430:

Sesjon G

Inge Andersland, HVL

Christian literacy - formålet som kom og forsvant

På 1990-tallet dukket et nytt formål med undervisning om kristendom opp i norsk skole: å gi alle elevene en evne til å lese og tolke samfunnet gjennom kunnskap om kristendom. Konseptet var en norsk oversettelse av den amerikanske ideen om 'cultural literacy': at det finnes en felles nasjonal bakgrunnskunnskap som alle innbyggere trenger for å kunne delta fullt ut i samfunnet. Politisk komideen om Christian literacy først på banen ved Ap-statsråd Gudmund Hernes og Generell Del av læreplanen fra 1993.

I presentasjonen ser jeg på læreplanene for KRL/KRLE-faget fra 1997 og 2020 og spør om konseptet 'Christian literacy' finnes i planene og i tilfelle hvordan det kommer til uttrykk. Sammenligningen viser at mens konseptet er i kjernen av formålet med faget i 1997 er det tilsynelatende borte fra 2020-planen.

Til slutt diskuterer jeg tre mulige forklaringer på hvorfor denne tenkningen falt ut av KRLE-fagets formål: endringer i forståelsen av forbindelsen mellom det norske og det kristne, endringer i internasjonal utdanningspolitikk og de menneskerettslige dommene mot det norske KRL-faget.

Presentasjonen er basert på et kapittel i en antologi om religious literacy i Norden som kommer på Waxmann.

Christian Lomsdalen, UiB og Marie von der Lippe, UiB

Fritak på religiøst grunnlag i svenske, danske, og norske skoler

Fritaksretten i norsk skole har vært et kontroversielt og omdiskutert tema. Med paragraf 2-3 a i opplæringsloven har Norge valgt å lovfeste elevers rett til fritak fra aktiviteter som oppleves som utøvelse eller tilslutning til en annen religion eller livssyn, eller som de på samme grunnlag opplever som støtende eller krenkende. Det presiseres at elevene ikke kan fritas fra kunnskap, kun fra aktivitet. Men er denne måten å håndtere religion i skolen på et særnorsk fenomen? For å undersøke dette sammenligner vi den norske fritaksretten med fritaksordninger i Sverige og Danmark. Med utgangspunkt i begrepene «implisitt» og «levd religion» diskuterer vi hvilken religionsforståelse som ligger til grunn for de ulike fritaksordningene, hvilken plass religion (kristendom) har i skolen og hvilken betydning dette får for skolens praksis i de tre landene.

Analysen viser at sterke historiske koblinger mellom stat og kirke har gitt protestantisk kristendom en særstilling i de skandinaviske skolene og at protestantismen fungerer som en slags prototype for hva religion er (og ikke er). Det vil si at oppfatninger og praksiser som faller utenfor denne prototypen ikke nødvendigvis forstås som religion og derfor heller ikke omfattes av fritaksordningene. Samtidig viser analysen at fritaksordningen i skolen er forskjellig i de tre landene. Mens Sverige ikke gir elever mulighet for fritak fra religionsfaget, kan elever i dansk skole få fullt fritak. I Sverige argumenteres det med at religionsfaget er sekulært og nøytralt, mens religionsfaget i Danmark er et tydelig kristendomsfag. Til sammenligning har Norge valgt en mellomløsning. Kristendom utgjør fremdeles halvparten av religionsfaget, men samtidig legges det vekt på at undervisningen skal være objektiv, kritisk og pluralistisk. Det gis ikke mulighet for fritak fra faget, men elever kan søke om fritak fra aktiviteter på religiøst grunnlag. Den samme muligheten ser ut til å finnes i den svenske opplæringsloven, men denne juridiske bestemmelsen fremstår både som lite kjent og lite brukt. Mye tyder på at vi mangler kunnskap om hvordan fritak praktiseres i de skandinaviske skolene, og vi etterspør mer forskning på dette feltet.

Sesjon H

Ole Henrik Borchgrevink Hansen, Høgskolen i Østfold

Uenighet i klasserommet – kan innsikt i Rawls' vurderingsbyrder bidra til å håndtere uenighet?

Artikkelen ønsker å diskutere hvorvidt innsikt i og anerkjennelse av «vurderingsbyrdene», slik de er utformet av den politiske filosofen John Rawls, kan være et bidrag til å håndtere uenighet i skolen og klasserommet. Artikkelen vil drøfte spørsmålet i en utforskende dialog med Lars Laird Iversens «uenighetsfellesskap» som strategi for å håndtere uenighet. Artikkelen argumenter for at operasjonaliseringen av vurderingsbyrdene (forstått som innsikt i hvordan fornuftig uenighet oppstår og består), selv om den utfordrer sider ved uenighetsfellesskapet, vil kunne bidra til at uenighet om verdirelaterte spørsmål respekteres over tid, og på den måten kunne forsterke uenighetsfellesskapet og elevenes evne til å håndtere uenighet. Denne strategien peker allikevel i retning av et litt annet medborgerskapsideal enn det som ligger til grunn for Iversens uenighetsfellesskap.

Andrew Thomas, Høgskolen i Østfold

Despots and Democrats: Arendt on Religious Education

A central feature of the work of Hannah Arendt is her distinction between the political and the pragmatic, between how we relate to one another in a democratic field, and how we relate as members of a household. The first is at least potentially democratic, and allows for listening and responding, for actions that persuade and propose. The second is essentially despotic, appealing to obedience and organisation. The first is public, the second, private.

This paper will do three things:

- 1) Defend Arendt's division against posthumous criticism (for example, from Benhabib) by applying Agamben's "patch" and establishing what kind of a distinction it is (i.e. not nominalist but of apparatus);
- 2) Interpret anti-essentialist approaches to religion such as "lived religion" as pragmatic/household rather than political/public (leaning heavily on postcolonial interpretations at this point);
- 3) Problematise the interpretation of essentialising approaches to religion that claim identities in the public sphere (of the genre "As a member of religious community X, I am telling you...") as public statements. On the one hand, identity politics is at least political rather than despotic; on the other, political engagements based on demographic group rather than political principle is the way democracies die.

Ole Andreas Kvamme, UiO

Danningsbegrepet i noen religions-, livssyns- og etikkdidaktiske tilnærminger – implikasjoner innenfor en bærekraftdidaktikk

Danningsbegrepet tematiserer at mennesket formes i møte med noe annet enn seg selv, at i slike møter kan noe settes i spill som gjør at det blir forandret. I skolen er dannelsesprosessene en del av samfunnsmandatet – lærerne har i oppdrag å danne barn og unge.

Her vil jeg undersøke jeg dannelsesbegrepets posisjon i noen utvalgte religions-, livssyns og etikkdidaktiske tilnærminger fra de senere årene. Mitt eget utgangspunkt befinner seg innenfor en bærekraftdidaktikk som med den sene Klafki interesserer seg for det allmenne i danningen og, slik jeg ser det, med en orientering mot beskyttelse av livsvilkår mennesker og andre arter deler.

I paperet undersøker jeg den religionsvitenskapelige religionsdidaktikken med Bengt-Ove Andreassen som den sentrale referansen (siste utgave av hans lærebok *Religionsdidaktikk. En innføring* er fra 2016), men også med henvisning til Wanda Alberts sine arbeider. Dernest ser jeg nærmere på *Innføring i KRLE-didaktikkundervisning i religion, livssyn og etikk i et flerkulturelt samfunn* fra 2021, redigert av Kåre A. Fuglseth og Thor-Andre Skrefsrud. Og sist kommer Øystein Brekkes *Religionshermeneutikk* fra i år.

Interessant nok har danningsbegrepet en viktig funksjon i alle fagdidaktiske tilnærmingene. Men det er også betydelige forskjeller. Spørsmålet jeg stiller her er hvordan de forstår det allmenne i danningsprosesser som de ikke ser ut til å klare seg foruten.

Sesjon I

Anne Grethe Kjelling, HINN

Muslimske ungdommers opplevde ytringsrom i moskéens islamundervisning

Denne presentasjonen er basert på kvalitative intervjuer med muslimske ungdommer mellom 13 og 21 år som har fått islamundervisning i en moské. Sentrale spørsmål for studien er hvordan ungdommene opplever undervisninga i moskéen og hvordan de opplever skolens KRLE-undervisning. Noe som blant annet utpeker seg i intervjuene, er hvordan ungdommene opplever ytringsrommet i moskéen. Stikk i strid med den mediale diskurs om koranskoler, forteller flere at de opplever gode relasjoner til læreren i moskéen og at de kan diskutere ulike tema de er uenige om. De gir uttrykk for at læreren er interessert i deres meninger, at det er rom for å ta opp ting som angår deres hverdag og at man lytter til hverandre i undervisninga. De setter pris på det når det er rom for å være kritisk og når det er en personlig relasjon mellom lærer og elev. Jeg vil diskutere elevenes erfaringer i lys av begrepene safe space og uenighetsfellesskap.

Studien er en del av NFR-prosjektet Faithed.

Svein Sando, DMMH

Flerkulturelle praksiser i barnehagen

Forskergruppa Barndom og kulturelt mangfold ved DMMH (<https://dmmh.no/forskning-og-utvikling/forskergrupper/barndom-og-kulturelt-mangfold>) arbeider med et bokprosjekt bestående av forskningsartikler som vi har både kontrakt med og fått forfattermidler til fra Fagforlaget. Antologien skal etter planen sendes forlaget rett over nyttår. Antologien skrives bevisst med tanke på å kunne brukes som pensumlitteratur innen emnet kulturelt mangfold i barnehagen, der kandidater til god pensumlitteratur for tiden er spinkelt.

Prosjektet er tverrfaglig med bidragsytere fra norsk (kap. 3 og 6), ped. (5, 9, 10), samfunnsfag (7, 8) og RLE (1, 2, 4, 11). Alle bidragene har barnehagen og det flerkulturelle som kontekst. Disse er i kortform:

1. Rasisme i norske barnehager?
2. Verdikonflikter i pga. kulturelt mangfold.
3. Lesing og lek som inkluderingsarena
4. Muligheter ved arbeid med religiøst mangfold
5. Tilbake til leken
6. Praksis for flerspråklige barns språklæring
7. Småbarnsfamiliens hverdagsliv i andre deler av verden
8. Et utenfrablakk på den norske barnehagen
9. Betydning av familiehabitus
- 10 Migrantforeldres erfaringer
- 11 Å skape et vi, der alle er like mye med

Redaktører er Cecilie Fodstad (norsk), Therese Bjørnaas (RLE) og Svein Sando (RLE).